

Nr 216.

Ankom till riksdagens kansli den 21 juni 1941 kl. 12 m.

Memorial i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om Kungl. Maj:ts proposition angående värtjänstutbildning för skolungdom jämte i ämnet väckta motioner.
(2:a avd.)

I en den 21 mars 1941 dagtecknad proposition, nr 178, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att *dels* till Bidrag till vissa kostnader för värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 180,000 kronor, *dels ock* till Kurser i värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter för budgetåret 1941/42 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 20,000 kronor.

I med anledning av propositionen väckta motioner hade hemställts, *dels* i två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr V. Söderkvist m. fl. (I: 204) och den andra inom andra kammaren av herr E. Gustafsson i Bogla m. fl. (II: 273), att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 178 om värtjänstutbildning för skolungdom; *dels* i en inom andra kammaren av herr G. Skoglund i Umeå m. fl. väckt motion (II: 292), att riksdagen ville besluta avslå Kungl. Maj:ts nyssnämnda proposition;

dels i en inom andra kammaren av herr P. L. Persson i Undersvik väckt motion (II: 278), i vars syfte herr E. Magnusson i Näsvisken instämt, att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts proposition, nr 178, i vad angår förslaget om sex dagars obligatorisk utbildning i värtjänst för läroverksungdom, måtte besluta, att de medel som begäras användas till stöd för en ungdomens utbildning till värtjänst på frivillig grund efter de riktlinjer som av Kungl. Maj:t angivas;

dels ock i en inom andra kammaren av herrar L. V. Lindén och E. Johansson i Kalmar väckt motion (II: 293), att riksdagen måtte

a) såsom ett starkt önskemål i skrivelse uttala sin förhoppning, att obligatoriska friluft- och idrottsdagar i direkt samband med av Kungl. Maj:t

föreslagen värntjänstutbildning eller ändock snarast möjligt införas vid landets folk- och småskolor i huvudsaklig överensstämmelse med av värntjänstutbildningssakkunniga uppgjord plan eller — därest hinder härför möter — såsom provisorisk anordning i avvaktan på förslag från 1940 års skolutredning,

b) för sin del besluta, att vapenövningar och annan värntjänstutbildning för manlig ungdom må taga sin början först vid 16-årsåldern och i läroverken förläggas endast till gymnasiets elevklasser,

c) i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning rörande möjligheterna att anordna viss begränsad frivillig värntjänstutbildning för den ungdom i åldern 16—20 år, som efter slutad skolgång i folkskola icke på annat sätt beredes möjlighet till sådan utbildning.

I sitt utlåtande nr 179 hade utskottet hemställt,¹

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition och med avslag å motionerna I: 204 samt II: 273, II: 278 och II: 292,

a) till *Bidrag till vissa kostnader för värntjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av 180,000 kronor;

b) till *Kurser i värntjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter* för budgetåret 1941/42 under åttonde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av 20,000 kronor;

c) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta verkställa utredning i vissa av utskottet angivna hänseenden;

II. att motionen II: 293, i den mån den icke kunde anses besvarad med vad utskottet anfört och hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I en vid utskottets utlåtande av herr *Bergman m. fl.* fogad reservation hade hemställts,¹ att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition och motionerna I: 204, II: 273, II: 278, II: 292 och II: 293, måtte

I. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om

a) skyndsamt överarbetning av föreliggande förslag till i nuvarande läge ändamålsenligare utnyttjande och — där så lämpligen ske kan — utsträckande även till andra skolors jämnåriga ungdom av de friluftsk- och idrottsdagar, som ingå i vissa skolors program,

b) föranstaltande av provisoriska försök redan instundande läsår till friluftsdagarnas utnyttjande på sätt i reservationen anförts,

c) vidtagande av åtgärder för införande av sjukvårds- och förbandsundervisning för kvinnlig skolungdom, där sådan lämpligen kan anordnas;

¹ Beträffande motiveringen hänvisas till utskottets utlåtande nr 179.

II. till *Viss särskild utbildning av icke militär art vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter* för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av 50,000 kronor.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag har första kammaren bifallit utskottets hemställan, medan andra kammaren bifallit nämnda reservation.

För sammanjämkning av de skiljaktiga besluten får utskottet hemställa, att riksdagen må, båda kamrarna med frånträdande av sina ovannämnda beslut, dels godkänna följande motivering:

»**Allmänna synpunkter.**

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår innebär Kungl. Maj:ts föreliggande förslag i princip införande av obligatorisk värntjänstutbildning i mera kvalificerad form efter vissa närmare angivna riktlinjer vid de allmänna läroverken och därmed jämförliga läroanstalter. Denna utbildning skulle enligt departementschefens förslag införlivas med skolans normala arbetsprogram endast för så vitt angår gossar och flickor i de högre klasserna (i åldern 15 år och däröver) och igångsättas successivt i den mån förutsättningarna för ett ändamålsenligt bedrivande av verksamheten enligt skolöverstyrelsens beprövande i varje särskilt fall föreligga. Den mera militärt betonade värntjänstutbildningen föreslår departementschefen förlagd till en sammanhängande period före höstterminens början. Den nuvarande obligatoriska friluftsverksamheten skulle i princip lämnas obesuren, dock att friluftsovningarnas program skulle i lämplig omfattning kompletteras med sådana övningar, som ingå i den speciella värntjänstutbildningen, såsom luft-, brand- och gasskydd samt annan beredskapstjänst. Det enligt Kungl. Maj:ts beslut den 24 maj 1940 gällande medgivandet att i lämplig utsträckning använda idrottsdagar till skjututbildning borde enligt departementschefens förslag kvarstå, varigenom möjliggjordes vidmakthållande av de färdigheter, som förvärvats under den samlade utbildningsperioden. Departementschefen har ställt sig avvisande till det av värntjänstutbildningssakkunniga framförda förslaget om införande av obligatoriska sommarläger och ansett denna verksamhet i fortsättningen liksom hittills böra byggas på frivillighetens grund. Vidare har departementschefen icke ansett sig kunna förorda övningar med militär anstrykning för folkskolans elever. Frågan om införande av obligatoriska friluftsovningar inom folkskolan har departementschefen ansett förtjäna beaktande och i allt väsentligt anslutit sig till den uppfattning beträffande detta spörsmål, som framförts av skolöverstyrelsen. Departementschefen har förklarat sig hava för avsikt att framdeles underställa Kungl. Maj:t förslag i ämnet. Till en början torde — framhåller departementschefen — denna friluftsverksamhet, på sätt skol-

överstyrelsen förordat, böra regleras provisoriskt i avvaktan på en mera definitiv utformning i samband med den inom 1940 års skolutredning pågående revisionen av folkskolans undervisningsplan. Överstyrelsen har framhållit, att denna fråga borde provisoriskt kunna ordnas under innevarande år.

I de ovannämnda motionerna I: 204 och II: 273 samt II: 292 har yrkats, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts föreliggande proposition angående värtjänstutbildning för skolungdom. I motionen II: 278 har föreslagits, att värtjänstutbildningen skulle helt läggas på frivillig grund efter av Kungl. Maj:t angivna riktlinjer. Slutligen har i motionen II: 293 hemställts, att riksdagen måtte besluta dels att värtjänstutbildningen för manlig ungdom skulle taga sin början först vid 16-årsåldern och i läroverken förläggas endast till gymnasiets elevklasser, dels ock att i skrivelse till Kungl. Maj:t ej mindre uttala sig för införande av obligatoriska friluft- och idrottsdagar vid folk- och småskolor, än även anhålla om utredning beträffande anordnande av frivillig värtjänstutbildning för den ungdom i 16—20 års-åldern, som efter slutad skolgång i folkskola icke på annat sätt bereddes möjlighet till sådan utbildning.

I sin skrivelse nr 264 framhöll — såsom i det föregående erinrats — 1940 års lagtima riksdag, att den utbildningsverksamhet, varom här vore fråga, omfattades med ett betydande intresse av landets ungdom. Det år, som gått sedan riksdagen gjorde detta uttalande, torde icke hava jävat att så alltjämt är förhållandet. Utskottet är ense med departementschefen om att staten icke borde försumma att tillvarataga detta spontant framvuxna intresse från ungdomens sida och inrikta det så, att det på bästa sätt kommer landets försvarsberedskap till godo. De skäl, som i motionerna I: 204 och II: 273 samt II: 292 framförts för ett avslag å Kungl. Maj:ts här ifrågasvarande förslag, kan utskottet icke finna bärande och ställer sig alltså avisande till motionerna i fråga. Det moderna kriget med dess totala karaktär, vilket innebär nödvändigheten av civilbefolkningens aktiva medverkan i landets försvar, medför, att ungdomen, långt ned i åldersklasserna, direkt måste tagas i anspråk för olika samhällsliga uppgifter. En utbildning, som tager sikte härpå, måste — så vitt utskottet kan finna — icke blott bliva till fördel för vår allmänna beredskap, utan även, såsom departementschefen framhållit, bliva ägnad att hos de unga framkalla och vidmakthålla känslan av individuellt och gemensamt ansvar för nationens trygghet. Vederbörande militära myndigheter hava också vitsordat betydelsen av att värtjänstövningar komma till stånd såsom en förberedelse till värnplikstjänstgöringen och tjänstgöring i hemvärdet. Utskottet finner därför liksom departementschefen befogat att värtjänstutbildning i viss utsträckning upptages på skolväsendets program. Det måste enligt utskottets mening ur olika synpunkter vara angeläget, att den uppväxande ungdomen i tid bibringas uppfattning om nödvändigheten av dess medverkan till försvaret för vårt nationella oberoende och vår medborgerliga frihet.

De sakkunniga hava ansett, att grunden för värtjänstutbildningen skulle läggas genom en systematiskt bedriven fysisk fostran. Liksom departementschefen delar även utskottet denna mening. Det är emellertid då angeläget att all ungdom i lämpliga åldrar blir delaktig av dylik fostran, således också folkskolans elever. Lika viktigt är, att ungdomen i skolåldern i största möjliga utsträckning erhåller utbildning i de speciella värtjänstgrenar, som ansetts böra upptagas på de allmänna läroverkens och därmed jämförliga skolors schema för friluftsdagarna, alltså luft-, gas- och brandskydd för både manliga och kvinnliga lärjungar, hemtjänst och hemsjukvård för kvinnliga lärjungar samt målspaning, rapportering och ordonnanstjänst för samtliga lärjungar. Dylika övningar äro grundläggande och böra i möjligaste mån förekomma i alla skolor. Införande av friluftsdagar även i folkskolorna enligt i stort sett samma program som gäller och kan komma att gälla för läroverken anser utskottet därför vara av största betydelse. Utskottet ansluter sig alltså till den mening, som i detta hänseende framförts i motionen II: 293. Denna fråga synes, såsom skolöverstyrelsen framhållit, kunna provisoriskt ordnas redan under nästa läsår. Utskottet utgår ifrån att så kommer att bliva förhållandet och vill betona vikten av att vid dessa friluftsovningar särskilt beaktas följande grenar: simning, livräddning, skidloppning, skridskoåkning och orientering. Flickorna torde dessutom framför allt böra utbildas i hemsjukvård. Jämväl övningar i luft-, gas- och brandskydd, ordonnanstjänst och olycksfallsvård m. m. dyl. synas så vitt möjligt böra anordnas. För landsbygdens del torde det ur beredskapsynpunkt vara särskilt betydelsefullt att ungdomen utbildas för biträde vid bekämpande av skogsbränder. En del av den ifrågasatta utbildningen torde såsom skolöverstyrelsen ifrågasatt i vissa fall kunna förläggas till fortsättningskolan.

Utskottet vill även framhålla, att utskottet skulle anse det värdefullt, om vissa övningar av ovan angivet slag kunde göras gemensamma för läroverks- och folkskoleungdom.

Vad beträffar de mera kvalificerade värtjänstövningarna, vilka skulle obligatoriskt äga rum i läroverkens och därmed jämförliga läroanstalters högre klasser under en samlad tid före höstterminens början, är utskottet ense med departementschefen om lämpligheten av en dylik anordning. Utskottet anser emellertid, att skjutövningar böra vara frivilliga och bedrivas allenast i gymnasiets tre översta ringar och motsvarande klasser i därmed jämförliga skolformer, således ej i högsta realskoleklassen eller i med denna jämförlig gymnasieklass; i sistnämnda klasser bör sålunda en obligatorisk sammanhängande övningsperiod icke förekomma. Härigenom skulle i hudsak tillgodoses det i motionen II: 293 framställda önskemålet om att skjutövningar icke skulle bedrivas med lärjungar under 16 år.

Den lösning av frågan om anordnande av en kvalificerad värtjänstutbildning, som innefattas i förslaget om obligatoriska samlade övningar för

lärjungar i de högre klasserna av läroverken m. fl. skolformer, har emellertid endast begränsad räckvidd. Större delen av landets ungdom skulle icke bliva i tillfälle att erhålla denna utbildning, nämligen den ungdom som efter genomgången folkskola direkt övergår till förvärvsarbete. Då dylika övningar äro av betydelse för vår allmänna försvarsberedskap, är det önskvärt att bereda även annan ungdom än den, som på här ifrågavarande åldersstadium åtnjuter fortsatt skolundervisning, tillfälle att deltaga i värntjänstövningar. Chefen för armén har för sin del framhållit, att sistnämnda kategori manlig ungdom vore den ur militär synpunkt viktigaste, varför en utredning beträffande värntjänstutbildning för denna ungdom, som i utbildningshänseende jämställde densamma med skolungdom, borde utan omgång vidtagas. Arméchefen har antytt, att en lösning av frågan kunde vinnas genom en anknytning till hemvärnet. Andra anordningar, exempelvis anknytning till den frivilliga skytterörelsen, kunna möjligen också ifrågakomma. Under åberopande av vad sålunda anförts anser utskottet sig böra förorda, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om *skyndsamt* verkställande av utredning rörande anordnande av dylik utbildning, varvid jämväl till omprövning synes böra upptagas frågan om lämpligheten av att göra denna utbildning gemensam för all ungdom i åldern 16—20 år, således även för skolungdomen.

I avvaktan på att denna fråga vinner sin slutliga lösning torde försöksvis de blivande värntjänstövningarna vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter — i mån av utrymme — kunna hållas öppna även för ungdom i åldern 16—20 år, som genomgått folkskola och icke på annat sätt beredes möjlighet till dylik utbildning och som anmäler sig till frivilligt deltagande i övningarna. Det synes böra ankomma på Kungl. Maj:t att — efter närmare prövning av samtliga på frågan inverkan omständigheter — vidtaga de åtgärder som för vinnande av nämnda syfte kunna befinnas möjliga och lämpliga.

Utskottet ansluter sig till departementschefens uppfattning, att den obligatoriska värntjänstutbildningen vid de särskilda läroanstalterna bör genomföras endast i den mån förutsättningarna för ett ändamålsenligt bedrivande av densamma enligt skolöverstyrelsens beprövande i varje särskilt fall befinnas föreligga.

I fråga om lägerverksamhet anser utskottet i likhet med departementschefen, att denna liksom hittills bör bygga på frivillighetens grund och i ökad utsträckning understöddas av allmänna medel. Såsom i motionen II: 278 framhålles, omfattas sådan verksamhet med mycket stort intresse icke blott av städernas utan även av landsbygdens ungdom, varför någon gränslinje mellan stad och landsbygd icke synes böra uppdragas, då det gäller frågan om understöd till dylik lägerverksamhet.

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

Med vad utskottet här ovan anfört torde motionerna II: 278 och II: 293 få anses besvarade.

Värntjänstutbildningens närmare utformning.

Under återopande av vad utskottet i det föregående anfört får utskottet giva sin anslutning till vad departementschefen föreslagit med avseende å värntjänstutbildningens närmare utformning vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor, folk- och småskoleseminarier samt övriga högre skolorformer, dock med den modifikation, som följer av vad utskottet i det föregående anfört.

Värntjänstutbildningens ledning.

Emot departementschefens förslag med avseende å värntjänstutbildningens ledning har utskottet icke funnit anledning till erinran. Utskottet finner sålunda, bland annat, i likhet med departementschefen, att genomgång av särskild utbildningskurs icke bör åläggas lärare såsom en skyldighet.

Kostnadsberäkningar.

Utskottet har icke funnit anledning till annan erinran mot de verkställda kostnadsberäkningarna och vad därmed står i samband, än att utskottet med hänsyn till den ståndpunkt i fråga om värntjänstutbildningens omfattning, som utskottet i det föregående intagit, funnit sig böra beräkna de årliga kostnaderna för materiel till 100,000 kronor i stället för 120,000 kronor. Till följd härav torde det av Kungl. Maj:t på tilläggsstat II till riksstaten för innevarande budgetår äskade anslaget å 180,000 kronor till bidrag till vissa kostnader för värntjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter kunna minskas med 20,000 kronor till 160,000 kronor. Kungl. Maj:ts förslag om anvisande av ett reservationsanslag å 20,000 kronor till kurser i värntjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter tillstyrkes av utskottet.»;

dels ock godkänna följande hemställan:

»Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

I. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågasvarande proposition och med avslag å motionerna I: 204 samt II: 273 och II: 292,

a) till *Bidrag till vissa kostnader för värntjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av 160,000 kronor;

b) till *Kurser i värntjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter* för budgetåret 1941/42 under

åttonde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av 20,000 kronor;

c) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta verkställa utredning i av utskottet ovan angivna hänseenden;

II. att motionerna II: 278 och II: 293 må anses besvarade med vad utskottet här ovan anfört och hemställt.»

Stockholm den 21 juni 1941.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit
från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Asplund, Pauli, Bergman, Heiding, André, Sven Larsson, friherre De Geer, Berntson* och *Ekströmer*; samt

från andra kammaren: herrar *Jonsson* i Eskilstuna, *Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Ward, Persson* i Falla, *Lindberg* i Umeå, *Isacsson, Holmdahl, Andersson* i Södergård, *Bergström, Viklund* och *Bergvall*.

Reservation

av herrar *Joh. Nilsson* i Malmö, *Bergman* och *Lindberg* i Umeå, vilka ansett, att, då någon sammanjämkning av de skiljaktiga beslut, som av kamrarna fattats, icke lämpligen läte sig göra, utskottet bort framlägga förslag till proposition, avseende gemensam votering i nu föreliggande fråga.